

КОНЦЕПЦІЇ ВИХОВАННЯ ЯК ОСНОВА ОРГАНІЗАЦІЇ ПОЗААУДИТОРНОЇ ВИХОВНОЇ РОБОТИ

Постановка проблеми. Інтенсивні процеси державотворення в умовах соціальної трансформації суспільних відносин зумовлюють необхідність теоретичного обґрунтування і реалізації в освітніх виховних закладах нових та вдосконалення існуючих концепцій та підходів виховання.

Питання доцільної організації позааудиторної виховної роботи у вищих навчальних закладах було актуальним ще за часів зародження самостійної Української держави. Так, у 1918 року Софія Русова, виступаючи з лекціями в Київському університеті, зазначала, що навіть найкращий навчальний заклад без позааудиторної освіти не принесе значних корисних наслідків [1].

Праці представників класичної педагогічної думки К. Д. Ушинського [2], С. Ф. Русової [3], А. С. Макаренка [4], В. О. Сухомлинського [5] та інших проілюстрували ідеями про зв'язок формування та розвитку особистості з доцільною організацією її життєдіяльності з урахуванням фактору вільного часу від навчання. Вітчизняними педагогами минулого наголошувалося про необхідність надання вихованцям у їхній вільний час можливості самовизначитися, самоствердитися відповідно до власних бажань, здібностей, інтересів у різних формах діяльності та спілкування.

Зазначимо, що вихідним для обґрунтування тієї чи іншої концепції виховання є розкриття її сутнісних ознак й передусім поняття "виховання" як всевизначальної категорії педагогіки, її родового поняття. Так, І. Д. Бех [6] зазначає, що тлумачення поняття "виховання" у своєму історичному поступі завжди певним чином було пов'язано з тією філософською проблематикою, яка осмислювала ставлення людини до світу, сутність культури, вихідні цінності буття людини в світі, співвідношення її свободи і відповідальності, форми й типи людського менталітету. Характер вирішення означеної проблематики визначав концепції та парадигми виховання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз педагогічної літератури досліджуваного періоду засвідчує, що в другій половині ХХ століття впродовж багатьох десятиліть панувала єдина офіційна концепція комуністичного виховання, методологічною основою якої виступала філософія марксизму-ленінізму. В її рамках основоположним фактором виступала соціальна сутність людини та стверджувалося, що процес виховання зумовлений матеріальними основами суспільного життя, виробничими відносинами, а його зміни залежать від суспільного базису. Концепція соціоцентризму і сьогодні істотно впливає на сучасні виховні процеси в країні.

Разом із тим, яким би чином не змінювалась мета та зміст процесу виховання внаслідок розвитку суспільства, суб'єктом виховання педагогіки завжди була людина, а виховні впливи спрямовувалися на її самовдосконалення. У цьому міститься феномен виховання як перетворюючої діяльності педагогів-вихователів, яка спрямована на формування свідомості, світогляду, ціннісних орієнтацій, знань та способів діяльності особистості, що сприяє її якісному збільшенню та вдосконаленню.

Для розв'язання поставлених перед вищою технічною школою завдань пропонувалося максимально використовувати можливості як навчального процесу, так і спеціально організованої виховної роботи зі студентами, що передбачало включення їх у різноманітну громадську роботу, в діяльність студентських гуртків, заохочення до проведення тематичних вечорів, зустрічей у клубах вихідного дня.

Постановка завдання. Отже, формування особистості майбутнього інженера стає одним із пріоритетних напрямів діяльності вищої технічної школи, що зумовило пошуки вчених і практиків у напрямі визначення резервів підвищення ролі громадських організацій, особистості викладачів, а також бібліотек, студентського середовища, як у реалізації

виховного процесу в практичній діяльності, так і в розробці теоретичних проблем виховання.

Виклад основного матеріалу. Як засвідчує аналіз педагогічної літератури другої половини ХХ століття, організація позааудиторної виховної роботи у вищих технічних навчальних закладах ґрунтувалась на різних теоретико-обґрунтованих підходах до процесу виховання, а саме: діяльнісному, комплексному, системному.

Сутність діяльнісного підходу в радянській педагогіці та психології було обґрунтовано у працях Л. І. Божовича [7], Л. С. Виготського [8], С. Л. Рубенштейна [9, 10], О. М. Леонтьєва [11], В. А. Крутецького [12], Г. С. Костюка [13], М. С. Кагана [14].

Як свідчить аналіз психолого-педагогічної літератури [7, 12, 11, 9], авторами діяльнісного підходу було висунуто ряд вимог щодо ситуацій виховуючої діяльності, а саме: соціальні фактори, що сприяють виникненню духовних потреб та формування мотивів соціально корисної і значущої для особистості творчої діяльності, яка потребує рефлексії; можливість та необхідність здійснення різних видів подібної діяльності, яка вимагає неперервного пошуку завдань, засобів, дій, вольових актів суб'єктів діяльності, активної життєвої позиції, здібність конструювати більш цікаві та продуктивні ідеї вже в процесі діяльності.

Діяльнісний підхід у вихованні орієнтується на сензитивні періоди розвитку особистості, як на періоди найбільш сприятливі до засвоєння способів спілкування і діяльності, предметних та розумових дій. Також розробниками підходу зауважується, що його реалізація вимагає врахування характеру та законів зміни типів ведучої діяльності у формуванні особистості.

Аналіз психолого-педагогічної літератури [15, 12, 11, 9] дозволив визначити специфічні принципи, що характеризують діяльнісний підхід:

- принцип суб'єктності виховання;
 - принцип врахування провідних типів діяльності та законів їхньої зміни;
 - принцип визначення зони ближнього розвитку та організації в ній сумісної діяльності;
 - принцип збагачення, посилення, поглиблення розвитку особистості;
 - принцип проектування, конструювання та створення ситуацій виховної діяльності;
 - принцип обов'язкової результативності кожного виду діяльності;
 - принцип високої мотивованості різних видів діяльності;
 - принцип обов'язкової рефлексивності будь-якої діяльності;
 - принцип морального збагачення під час реалізації різних видів діяльності;
 - принцип співробітництва при організації та керівництві різними формами діяльності.
- Отже, діяльнісний підхід посідав довгий час пріоритетні позиції в педагогіці.

Як відомо, методологічним підґрунтям виховної роботи в другій половині ХХ століття був системний підхід. Згідно з поглядами Ю. К. Бабанського, В. А. Караковського, Н. Л. Селіванової, Л. І. Новікової, А. В. Мудрика та інших дослідників, процес виховання розглядався як цілісна педагогічна система у структурному, функціональному і генетичному аспектах.

Система виховання В. А. Караковським була визначена як складна соціальна система, яка характеризується:

цілеспрямованістю, з одного боку, щодо загальних цілей, на той час комуністичного виховання, з іншого – їхньої трансформації відповідно конкретним умовам виховання;

цілісністю-органічного поєднання компонентів системи, а саме: змісту виховання, методів та прийомів, організаційних форм, управлінських процесів тощо. При цьому кожен компонент системи має грати чітко регламентовану роль, а певні зміни в компонентах спричиняють зміни всієї системи;

динамізмом, бо система виховання – це система, яка розвивається в часі та проходить деякі етапи розвитку, для яких характерні специфічні завдання, певні види діяльності, організаційні форми, прийоми та методи виховного впливу;

управлінською ланкою, метою якої є вивчення стану виховного процесу та організацію відповідних йому педагогічних впливів. В. А. Караковський зазначав, що

ефективність педагогічного керування виховним процесом передусім залежить від інформованості вихователів про результати власної роботи та вмінь здійснювати їх аналіз та опори на самоуправління колективу;

взаємодією зі середовищем та системами більш високого рівня, бо виховна система навчального закладу взаємодіє з певною соціальною системою та природним середовищем, а також сама є підсистемою державної та регіональної систем.

Комплексний підхід на той час був найбільш адекватним засобом удосконалення виховної практики, методологічною базою для формування всебічно розвинутої, гармонійної особистості.

Взаємозв'язок комплексного та системного підходів підкреслював В. А. Караковський, який вважав, що система виховання безумовно здійснюється на основі комплексного підходу. Педагог підкреслював активну участь самого вихованця у процесі виховання, бо комплексний підхід передбачав всебічний розвиток творчої індивідуальності особистості на основі природних завдатків.

У контексті комплексного підходу здійснення організованої системи виховних впливів, їх комплексний вплив на особистість мав сприяти формуванню комуністичної свідомості й поведінки особистості (Ю. К. Бабанський), переконань, почуттів, волі, характеру, потреб і здібностей, моральних, естетичних якостей і рис особистості (М. Д. Ярмаченко).

Загальновідомо, що концепція колективного виховання, яка домінувала в радянській педагогіці як у теорії, так і масовій практиці, була дискредитована часом. Довір'я до неї було підірване у зв'язку з фальсифікацією мети і змісту виховання в колективі. Вона стала технологією усереднення і пригноблення особистості в тоталітарному суспільстві. Доводилося, що поза суспільством немає людини, фізичне і духовне її формування пов'язувалося з конкретним соціальним устроєм, навіть індивідуальний розвиток особистості розглядався в залежності від тих суспільних відносин, в яких формується її інтелектуальна і моральна постать. Не можна погодитися з марксистським твердженням, що процес становлення і розвитку особистості обмежується лише набуттям людиною соціального досвіду, без урахування її власної життєтворчої активності. Не бралось до уваги й те, що конкретні особливості людини, багатство її індивідуальності неможливо пояснити, базуючись лише на аналізі відносин, які характеризують ту чи іншу суспільно-економічну формацію.

Наслідком демократичних змін у суспільстві стали докорінні перетворення не тільки в системі освіти взагалі, а й у переосмисленні змісту базових понять, концепцій, парадигм процесу виховання, зокрема у вищій школі. Модернізація освітнього простору в Україні спричинила виокремлення певної кількості концепцій та підходів виховання.

Сьогодні все більше усвідомлюється необхідність утвердження в суспільстві пріоритету соціальних цінностей, прав і свобод особистості, її здатності до самореалізації і функціонування в нових соціально-економічних умовах, які поєднують у собі високий рівень культури, освіти, інтелігентності і професійної компетентності. Тому ключовим у сутності сучасних соціально-педагогічних перетворень у національній системі освіти є гуманістична концепція виховання, яка передбачає визнання пріоритетності потреб особистості у власному розвитку, становленні і професійному самовизначенні.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Таким чином, проведений аналіз різних концепцій, підходів, парадигм виховання засвідчує, що їх пошук у цивілізованому суспільстві вічний і безкінечний і функція виховання може реалізуватися на різних рівнях. Проте визнання педагогічної доцільності використання того чи іншого підходу може бути перевірено найвищим критерієм – практикою.

Зазначені концепції і підходи лягли в основу організації позааудиторної виховної роботи у вищих навчальних закладах, зокрема технічних.

На наш погляд, слід робити спроби пошуку та застосування нових підходів до організації виховної, а, як наслідок, позааудиторної роботи, завдяки яким стане можливим виховання особистості, здатної на високому рівні вирішувати професійні завдання та бути в

гармонії з навколишнім середовищем.

Список використаних джерел

1. Оноприенко В. Втузы России в конце XIX – начала XX века / В. Оноприенко, Т. Щербань // *Alma mater*. – 1991. – № 4 – С. 65-73.
2. Столяренко Л. Д. Психология в вопросах и ответах: [учеб. пособие] / Л. Д. Столяренко, С. И. Самыгин. – Ростов н/Д: Феникс, 2000. – 576 с.
3. Студенческое самоуправление: состояние, проблемы, перспективы / Ж. М. Грищенко, Д. Г. Ротман, А. А. Соглаева. – Минск: "Университетское", 1988. – 61 с.
4. Стратегия гуманизма: [монография] / под общ. ред. В. И. Астаховой. – Х.: Изд-во НУА, 2004. – 212 с.
5. Рубинштейн С. Л. Основы общей психологии: в 2 т. / С. Л. Рубинштейн. – М.: Педагогика, 1989.
6. Бех І. Д. Особистісно орієнтований виховний процес – сходження до людяності / І. Д. Бех // *Розвиток педагогічної і психологічної наук в Україні 1992-2002: зб. наук. пр.* / Акад. пед. наук України. – Х.: "ОВС", 2002. – Ч. 1. – С. 69–83.
7. Божович Л. И. Личность и ее формирование в детском возрасте / Л. И. Божович. – М.: Просвещение, 1968. – 291 с.
8. Выготский Л. С. Педагогическая психология / Л. С. Выготский; под ред. В. В. Давыдова. – М.: Педагогика, 1991. – 480 с.
9. Рубинштейн С. Л. Бытие и сознание / С. Л. Рубинштейн. – М.: Учпедгиз, 1957. – 289 с.
10. Рубинштейн С. Л. Основы общей психологии: в 2 т. / С. Л. Рубинштейн. – М.: Педагогика, 1989.
11. Леонтьев А. Н. Деятельность. Сознание. Личность / А. Н. Леонтьев. – М.: Педагогика, 1977. – 304 с.
12. Крутецкий В. А. Психология обучения и воспитания школьников / В. А. Крутецкий. – М.: Просвещение, 1976. – 302 с.
13. Костюк Г. С. Избранные психологические труды / Г. С. Костюк. – М.: Педагогика, 1988. – 304 с.
14. Каган М. С. Мир общения: Проблема межсубъектных отношений / М. С. Каган. – М.: Политиздат, 1988. – 319 с.
15. Божович Л. И. Личность и ее формирование в детском возрасте / Л. И. Божович. – М.: Просвещение, 1968. – 291 с.

Резніченко О. М.

Концепції виховання як основа організації позааудиторної виховної роботи

Розглянуто концепції, підходи, парадигми виховання. Зазначені концепції і підходи лягли в основу організації позааудиторної виховної роботи у вищих навчальних закладах, зокрема технічних. Визнання педагогічної доцільності використання того чи іншого підходу може бути перевірено найвищим критерієм – практикою.

Ключові слова: виховання, позааудиторна робота, система виховання, система освіти, принципи, пріоритетні позиції, гармонійна особистість.

Резніченко Е. Н.

Концепции воспитания как основа организации внеаудиторной воспитательной работы

Рассмотрены концепции, подходы, парадигмы воспитания. Отмеченные концепции и подходы легли в основу организации внеаудиторной воспитательной работы в высших учебных заведениях, в частности технических. Признание педагогической целесообразности использования того или другого подхода может быть проверено наивысшим критерием – практикой.

Ключевые слова: воспитание, внеаудиторная работа, система воспитания, система образования, принципы, приоритетные позиции, гармоничная личность.

E. Reznichenko

Conceptions of Education as Basis of Organization of a Outlecture room Educate Work

The article considered conceptions, approaches, paradigms of education. The author distinguished conceptions and approaches that became basis in organization of a outlecture room educate work in higher educational establishments, in particular technical. Confession of pedagogical expedience of the use of that or other approach can be tested the greatest criterion – practice.

Key words: education, out-of-class work, educational system, education system, principles, priority positions, harmonious personality.

Стаття надійшла до редакції 25.12.2012 р.